

บทบรรณาธิการ

วารสารสตรีนิยมไทย "จุดยืน" (stance: the thai feminist review) หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า วารสาร "จุดยืน" กลับมาอีกครั้ง หลังจากห่างหายไปนานกว่า 7 ปี

วารสาร "จุดยืน" กำเนิดและเติบโตมาจากการริเริ่มของ รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์และกลุ่มนักวิชาการที่ทำงานด้านสตรีศึกษาในประเทศไทย ผ่านการดำเนินการของศูนย์สตรีศึกษา ซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กว่าสองทศวรรษที่ศูนย์สตรีศึกษาผ่านร้อนผ่านหนาวมาด้วยการนำของอาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์และอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ โดยเฉพาะช่วงท้ายของชีวิตอาจารย์ฉลาดชายได้ผลักดันและเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านสตรีศึกษาร่วมกับอาจารย์วิระดา และทีมคณาจารย์ นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวด้านสตรี เปิดพื้นที่พรมแดนความรู้ประเด็นสำคัญๆ ไม่ว่าจะสิทธิความเสมอภาคทางเพศ ความหลากหลายทางเพศวิถี สร้างความเข้าใจใหม่ในประเด็นสตรีและเพศภาวะในสังคมไทยหลากแง่มุม

ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สนับสนุนงานวิชาการไปพร้อมกับงานเคลื่อนไหว ใช้งานวิชาการต่อยอดสร้างองค์ความรู้ เคลื่อนไหวผ่านงานอบรมกลุ่มคนรุ่นใหม่ เยาวชน นักศึกษา นักพัฒนาอาสาสมัครให้คำปรึกษาด้านกฎหมายแก่ผู้หญิงใน 17 จังหวัดภาคเหนือ บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมให้มีความละเอียดอ่อนต่อผู้หญิง รวมทั้งผลักดันนโยบายและกฎหมายด้านความเท่าเทียมทางเพศ ทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อให้สังคมไทยเกิดความเข้าใจใหม่เรื่องเพศภาวะ สร้างความเป็นธรรมทางเพศและความเสมอภาคในสังคมภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะคนชายขอบ และขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงและกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ

สำหรับวารสาร "จุดยืน" ถือเป็นอีกพันธกิจหนึ่งของศูนย์สตรีศึกษา เป็นเวทีนำเสนอความรู้ เปิดพื้นที่ความรู้ทางวิชาการด้านสตรีศึกษาและเพศภาวะศึกษาออกสู่สาธารณะ วารสารจุดยืนเริ่มจัดพิมพ์ฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2550 ต่อเนื่องกันมา 5 ปี จนถึงฉบับที่ 5 พ.ศ. 2554 จากนั้นหยุดลงด้วยเหตุผลหลายประการ ไม่ว่าจะข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ และกำลังคนทำงานอ่อนล้า

การกลับมาพร้อมวารสารจุดยืนอีกครั้งผู้จัดทำมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ 1) สืบสานเจตนารมณ์หลักของผู้ก่อตั้ง ทั้งอาจารย์วิระดาและอาจารย์ฉลาดชาย รวมถึงคณาจารย์นักวิชาการที่ช่วยเหลือองค์กรนี้มาตลอด 2) นำพื้นที่ทางวิชาการกลับมาเพื่อเผยแพร่ประเด็นสตรีศึกษา/สตรีนิยม เพศภาวะศึกษา เพศวิถีศึกษา และเพศวิภาษ (queer studies) อย่างต่อเนื่อง และ 3) พาวารสารจุดยืนกลับสู่ฐานดัชนีการอ้างอิงวารสารไทยระดับชาติ ตามเกณฑ์ของ Thai-Journal Citation Index Center (TCI) อีกครั้ง จากเดิมเคยอยู่ในระดับ 3 (tier 3) ให้เป็นที่ยอมรับในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

นอกจากนี้ เพื่อให้สามารถทำงานภายใต้ขีดจำกัดด้านงบประมาณและสอดคล้องกับปัจจุบันที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสื่อสารเรียนรู้ผ่านโลกอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ทีมงานจึงกำหนดรูปแบบการออกวารสารเป็นแบบออนไลน์ (online) อัปโหลดขึ้นหน้าเว็บไซต์ และเปิดกว้างให้เข้าถึงบทความอย่างสะดวก กำหนดการ

ออกวารสาร 6 เดือน/ครั้ง โดยเปิดรับบทความวิชาการทั้งภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ และผลงานทางวิชาการ หลากหลายรูปแบบ เช่น งานแปล บทวิจารณ์หนังสือ/ภาพยนตร์/วรรณกรรม วิทยานิพนธ์ปริทัศน์ รวมทั้ง คัดเลือกงานวิชาการที่น่าเสนอในงานประชุมพิเศษที่เกี่ยวข้องมาจัดทำ peer-review ตามกระบวนการและ ระบบการออกวารสารวิชาการของเกณฑ์ TCI ดังกล่าว

สำหรับฉบับที่ผู้อ่านกำลังอ่านอยู่นี้ถือเป็นวารสารจุดยืนฉบับที่ 1 ปีที่ 6 พ.ศ.2562 “สตรีศึกษาและ เพศภาวะศึกษาปัจจุบัน: จุดยืนในกระแสการเปลี่ยนแปลง” ประกอบไปด้วย 4 บทความหลัก เป็นผลงานวิจัย จากภาคสนามและงานวิจัยเชิงเอกสาร สำหรับบทความของ สุนทรีย์ สิริอินตะวงค์ ตั้งคำถามกับทฤษฎี สตรีนิยมที่นำมาศึกษาสตรีในสังคมไทย ในฐานะองค์ความรู้นำเข้าจากตะวันตก และถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ ศูนย์สตรีศึกษาถือกำเนิดขึ้นด้วย เธอเสนอว่า การผลิตความรู้เฉพาะด้านเพศภาวะในสังคมไทยเริ่มต้นด้วย ชุดคำถามเฉพาะ ความสนใจเฉพาะของคนบางกลุ่มที่พยายามนำทฤษฎีสตรีนิยมมาทำความเข้าใจ ปรากฏการณ์ความไม่เท่าเทียมทางสังคมระหว่างหญิงชายในสังคมไทย แต่ความรู้เฉพาะจากการนำเข้าทฤษฎี ตะวันตกเหล่านี้ ถือเป็น “จุดเริ่มต้น” ของการเดินทางแสวงหาความรู้ มากกว่าจะหยิบใช้เป็น “คำตอบ” สำเร็จรูป ช่วงหลายปีที่ผ่านมา ความรู้เหล่านี้กลับช่วยเปิดพรมแดนความรู้วิชาการ เกิดการ “ตั้งคำถาม” ใหม่ ๆ ในสังคมไทย ที่น่าจะเรียกว่า การสร้างความรู้เชิงทางเลือกได้ ชีวชนให้เรามีคำถามแหลมคม เท่าทัน ต่อสถานการณ์ ไม่ว่าจะความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มเพศหลากหลายมากขึ้น ชุดความสัมพันธ์หญิงชายกับวิถีคิด เพศภาวะ/เพศวิถี คนข้ามเพศที่ปรับเปลี่ยนรวดเร็ว ความเคลื่อนไหวทางเพศภาวะเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยมากขึ้น

ตัวอย่างความสลับซับซ้อนในชุดความสัมพันธ์หญิงชาย การจัดการแรงงานแบบแบ่งแยกเพศภายใต้ บริบทสตรีนิยมใหม่และสถานะข้ามชาติ คือ งานดูแล (care) สิริจิต สุนันตะ บทความนี้ทบทวนวรรณกรรม มโนทัศน์งานดูแลกับประเด็นความไม่เท่าเทียมทางเพศ ชนชั้น และชาติพันธุ์ และตั้งคำถามกับสถานการณ์ เหล่านี้ในสังคมไทยปัจจุบัน เธอเสนอว่า งานดูแลที่ถูกสร้างขึ้นจากมิติทางเพศภาวะตั้งแต่ต้น ส่งผลให้งานดูแล ไม่เคยถูกนับว่าเป็นงานในมิติทางเศรษฐกิจและองค์ความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ เพราะมองไม่เห็น ไม่มีผลผลิตใน เชิงมูลค่าที่จับต้องเป็นรูปธรรมได้ วิชิตนี้มาจากการแบ่งแยก “พื้นที่บ้าน” กับ “พื้นที่ทำงาน” การแบ่งงาน กันทำระหว่างเพศในครอบครัวที่เดิมผู้หญิงถูกคาดหวังให้รับหน้าที่ทำงานบ้านที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ขณะที่ ผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาดูแลครอบครัว แม้ว่าปัจจุบันงานดูแลจำนวนมาก (พยาบาล คนดูแลผู้สูงอายุ เด็ก คนดูแลบ้าน ฯลฯ) เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและอุตสาหกรรมการผลิต เป็นอาชีพ หรือมืออาชีพแสวงหารายได้หลัก ทั้งที่รัฐมีนโยบายส่งเสริม เช่น การสนับสนุนให้ผู้หญิงฟิลิปปินส์ออกไป ทำงานแม่บ้านต่างประเทศ และกลุ่มผู้หญิงออกไปทำงานประกอบอาชีพนอกบ้านก็ตาม งานดูแลเหล่านี้กลับ ยังคงถูก “ผลิตซ้ำ” ความหมายเดิมที่สังคมโดยทั่วไปลดคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมให้ต่ำอยู่เสมอ ทำให้ ได้รับค่าตอบแทนน้อยกว่างานอื่นเมื่อเปรียบเทียบกับงานที่มีทักษะ ความสามารถ และคุณสมบัติของแรงงานที่ คล้ายกัน

ตัวอย่างบทความเรื่อง “งานดูแล” อีกชิ้นในฉบับนี้ คือ บทความของมลิวัดย์ เสนาวงษ์ กับกรณีหญิง บริการทางเพศ ในฐานะ “กลุ่มแรงงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ใกล้ชิด” (intimate labor) หนึ่งในการทำงาน

ดูแลประเภทหนึ่ง มลิวัดย์นำเสนอภาพมุกกลับจากเดิมที่หญิงบริการทางเพศถูกมองเป็น “เหยื่อ” ของการค้าบริการทางเพศและโครงสร้างทางสังคม ไปสู่ความเข้าใจเรื่องความเป็น “ผู้กระทำการ” (active actor) ของหญิงบริการทางเพศ โดยใช้ข้อมูลจากการลงสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณา ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่กลุ่มผู้หญิงชาติพันธุ์ขมุจากฝั่งลาวเดินทางเข้าสู่เขตพาณิชย์ข้ามแดน ทำงานแอบแฝงขายบริการทางเพศในร้านคาราโอเกะฝั่งไทย พบว่าด้านหนึ่งเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมผลักดันให้หญิงชาวขมุเดินทางเข้าสู่เส้นทางนี้ แต่อีกด้านหญิงบริการเหล่านี้ได้เปิดประสบการณ์ชีวิตอีกด้านที่ซับซ้อนในการเปลี่ยนอำนาจทางเศรษฐกิจที่ได้รับมาปรับใช้ในการจัดการกับจุดเผชิญหน้าที่สร้างความกดดัน จากความรู้สึกรัดแค้นในใจเมื่อปะทะกับระบบคุณค่าทางสังคมระหว่างความเป็นผู้หญิงดีคือการทำหน้าที่ลูกสาวและแม่กับความเป็นผู้หญิงขายบริการทางเพศที่ถูกประณามจากสังคม โดยการใช้ระบบคุณค่าความเป็นลูกสาวและแม่ที่ดีผนวกกับอำนาจทางเศรษฐกิจที่ได้นำมาเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะในครอบครัว และส่งผลให้การถูกตีตราในสังคมลดทอนลงไปได้ในระดับหนึ่ง

ส่วนบทความของกิ่งแก้ว ทิศตั้ง เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยภาคสนามศึกษาการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนข้ามเพศผ่านเวทีพิธีกรรม(การพ่อนผี)ในจังหวัดลำปาง พบว่า พิธีกรรมความเชื่อ(พ่อนผี)ยังคงเชื่อมโยงระบบความเชื่อ เครือญาติ ชุมชน ตลอดจนการจัดระเบียบทางสังคมในเมืองลำปางอย่างเหนียวแน่น ท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบันที่คนวัยหนุ่มสาวชายหญิงออกไปทำงานนอกบ้านกันหมด ทำให้พื้นที่พิธีกรรมขาดแคลนผู้ร่วมศรัทธา จากเดิมที่ผู้หญิงเคยมีบทบาทสำคัญในการเตรียมพิธีและทำงานฝีมือเริ่มลดน้อย เปิดโอกาสให้คนข้ามเพศทั้งหลาย ซึ่งสังคมมีอคติต่ออัตลักษณ์ทางเพศสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในเวทีพิธีกรรมของชุมชน ช่วยทำงานฝีมือตกแต่งเครื่องประกอบพิธีกรรมให้สวยงาม ด้านหนึ่งช่วยดำรงให้งานพิธีกรรมระดับชุมชนดำเนินได้อย่างต่อเนื่อง ส่วนอีกด้านก็ทำให้คนข้ามเพศได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้นด้วย ประเด็นนี้ชี้ชวนให้เห็นว่า การขยับปรับเปลี่ยน การเพิ่ม/ลดทอนของอำนาจในเวทีการต่อรองประเด็นเพศภาวะสามารถเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อบริบทเงื่อนไขในสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนไป

ทั้งหมดนี้ คือ วารสาร“จุดยืน”ฉบับแรกปีที่ 6 ของศูนย์สตรีศึกษา เวทีนำเสนอความรู้เปิดพื้นที่วิชาการออกสู่สาธารณะ ด้วยจิตคารวะแด่ผู้ก่อตั้ง คณาจารย์ และทีมงาน และขอบคุณผู้อ่านที่ติดตามงานความเคลื่อนไหวทุกท่าน

อรัญญา ศิริผล